

Yönetici, Öğretmen, Öğrenci ve Velilere Göre Resmi Liselerdeki Öğrenci Disiplin Sorunlarının Nedenleri

Pınar Sarpkaya¹

Özet

Bu araştırmanın amacı, öğrenci disiplin sorunlarının nedenlerini, yönetici, öğretmen, öğrenci ve veli görüşlerine dayalı olarak incelemektir. Araştırma, nitel araştırma tekniklerinden görüşme tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örnekleme maksimum çeşitlilik örnekleme tekniğine uygun olarak seçilmiştir. Araştırma dört devlet lisesinde çalışılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma, 40 öğretmen, 40 öğrenci, 40 veli ve 13 okul yöneticisiyle görüşerek gerçekleştirilmiştir. Toplam 133 kişiyle görüşülmüştür. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak toplanan sözel veriler, veri azaltma, veri sunma ve sonuç çıkarma aşamaları izlenerek analiz edilmiştir. Kategorilere işlenen verilerin yüzde dağılımlarından ve doğrudan alıntılardan yararlanılarak yorumlar yapılmıştır. Araştırma bulgularının bazıları şunlardır: Lise öğrenci disiplin sorunlarının nedenleri oldukça çeşitlidir. Farklı kişilerin, nedenlere yüklediği ağırlık farklıdır. Eğitim sistemiyle ilgili nedenleri, yönetici ve öğretmenler; aileyle ilgili nedenleri, veliler; öğretmene, nota, okula, yönetime tepkiyi belirten nedenleri, öğrenciler daha çok vurgulamıştır. “Kendini ifade etme, farklı olmayı isteme”, veliler dışındaki tüm grupların en fazla vurguladığı nedendir.

Anahtar sözcükler: Okul disiplini, disiplin sorunu, istenmeyen davranış

The Reasons of Disciplinary Problems at State High Schools According to the Opinions of Administrators, Students, Teachers and Family Members

Abstract

The goal of this study is to determine the reasons of students' disciplinary problems at state high schools on the basis of administrators', students', teachers' and family members' opinions. Interview, which is one of the qualitative research techniques, is used in this study. The sample of the study is selected appropriate for maximum variation sampling. The study is carried out in four government high schools with 40 teachers, 40 students, 40 family members and 13 administrators. Totally 133 people are interviewed. The verbal data, which is selected with semi-structured interview technique, is analyzed within the phases; reducing data, presenting data and conclusion. With the percentage frequencies of datas in categories and with the help of the quotations taken directly interpretations are made. Some of the results of this study is that; the reasons of students' disciplinary problems vary to some extent. The density changes according to the participants. The reasons about education system are emphasized mostly by the teachers and the administrators, the reasons about family are emphasized mostly by the family members, the reasons about the reaction to the teacher, grades, school and administration are mostly emphasized by the students. “Expressing oneself and wanting to be different” is the most underlined reason of all groups except the family members.

Key Words: School discipline, disciplinary problems, undesirable behaviour

¹ Dr. , Adnan Menderes Üniversitesi Rektörlük Türk Dili Bölümü Aydın, e-posta: psarpkaya@adu.edu.tr

Giriş

Disiplin sorunu ya da istenmeyen davranış, öğretimi ve öğrenmeyi olumsuz etkileyen, başarıya ulaşmayı engelleyen ya da zorlaştıran davranıştır. Ancak hangi davranışların başarıya ulaşmayı engellediğini ya da zorlaştırdığını belirlemek, gerçekten güçtür; çünkü okul, çok sayıda bireyin bir arada olduğu bir örgüttür. Öğrencilerin başarılı olmak için gereksindiği koşulların birbirinden farklı olmasının yanı sıra, hangi davranışları kimin, ne zaman, nasıl algılayacağı ve bunlardan nasıl etkileneceği konusunda da kesin yargılarda bulunmak olanaksızdır. Bu yüzden, okulda görülen disiplinsizlik sayılabilecek davranışları belirlemek, önlemek, düzeltmek için, çok yönlü bakış açısı gerekmektedir. Watkins ve Wagner'a (2000) göre, davranışın sorun oluşturup oluşturmaması, davranışın gösterildiği yere, zamana, davranışın sahibine, davranışı değerlendiren kişiye ya da o anda aynı ortamda bulunan diğer kişilere göre değişebilmektedir. Ancak okulda uygun bir eğitsel ortam kurmak için, disiplin politikaları, süreci ve uygulamaları ile ilgili bir uzlaşma olması ve öğrenci gereksinimlerinin belirlenmesi, okul toplumunun tüm üyeleri için zorunludur (Blanford, 1998). O halde öncelikle, öğrenciyi tanımak zorunludur. Lise çağındaki öğrencilerin içinde buldukları gelişim döneminin zor bir dönem olduğu bilinmektedir. Lise öğrencilerinin duyu, düşünce, tutum, davranış, amaç ve beklentilerini etkileyen üç etmen bulunmaktadır: Bunlar, temel kişilik yapısı, ergenlik çağına özgü psiko-sosyal özellikler ve gencin yaşadığı çevrenin çeşitli özellikleridir (Yavuzer, 1982). Kişiliğin de bedensel nitelikler, iç salgı bezlerinin işleyişi, zeka, güdüler, kalıtsal özellikler, çevre gibi çok sayıda etmen tarafından belirlendiği; dolayısıyla, gözlenen davranışın, aslında, doğuştan donanım ile, edinilmiş donanımın etkileşiminin sonucu olduğu söylenebilir (Köknel, 1997; Morgan, 1984). Diğer yandan, farklı okulların, öğrenci davranışları üzerinde farklı etkileri olduğuna ilişkin araştırma sonuçları bulunmaktadır. Londra'da on iki okulda yapılan bir araştırmaya göre, etkili okulları farklı kılan özellikler şöyle sıralanmaktadır (Charlton ve David, 1997): Mantıksal akademik düzenleme, uygun çalışma koşulları, ev ödevlerinin etkili kullanımı, olumlu pekiştirmeye yeterli yer verme, güçlü sınıf yönetimi, çalışanları içeren kurum liderliği, iyi davranış modeli olan öğretmenler, okul işleyişine öğrencinin katılımı. Etmenler incelendiğinde, güçlü okul önderliğinin etkileri hemen görülebilmektedir. Ancak, okul disiplinini sağlamada yöneticinin tek etmen olduğunun düşünülmeceği açıktır. Güçlü sınıf yönetimi, uygun model olmak, ödevleri etkili kullanmak gibi maddelerin de gösterdiği gibi, öğrencinin öğrenme ortamında kendisiyle en uzun süreli ilişkiyi sürdürdüğü öğretmen, okul disiplininde önemli bir bileşendir.

Okul disiplininin, yalnızca öğrenciyle, yöneticiyle ve öğretmenle ilgili olmadığı anlaşılmaktadır. Öğrenciyi etkileyen tüm etmenlerin öğrenci davranışları üzerinde de etkili olduğu düşünüldüğünde, öğretim programının özellikleriyle, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin niteliğinin de okul disiplini üzerinde etkili olduğu anlaşılır. Ayrıca, aile ve toplum da gence aktardığı değerler, sunduğu olanaklar ve modeller gibi çeşitli özellikleriyle, öğrenci davranışlarını etkilemekte; dolayısıyla okul disiplininin önemli bileşenleri arasında yer almaktadır.

Bu araştırmanın amacı, resmi liselerdeki öğrenci disiplin sorunlarının nedenlerini belirlemektir. Nedenlerin, okulda istenen öğrenme-öğretme ortamını sağlamada en önemli taraflar olarak düşünülebilecek olan yönetici, öğretmen, öğrenci ve velilerin bakış açısıyla belirlenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Örnekleme

Görüşme yapılacak okullar ve bireyler, olasılık temelli olmayan örnekleme yöntemlerinden (amaçlı örnekleme yöntemlerinden) maksimum çeşitlilik örnekleme ile belirlenmiştir. Buradaki amaç, göreceli olarak küçük bir örneklem oluşturmak ve bu örneklemede, çalışılan probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmaktır. Amaç, genelleme yapmak için çeşitliliği sağlamak değildir; tam tersine, çeşitlilik gösteren durumlar arasında ortak ya da paylaşılan olguların ve ayrılıkların olup olmadığını bulmaya çalışmak ve çeşitliliğe göre problemin farklı boyutlarını ortaya koymaktır (Erdoğan, 1998; Yıldırım ve Şimşek, 2000).

Örnekleme için Aydın il merkezinde bir genel lise, sınavla öğrenci aldığı için fen lisesi, eğitim niteliği farklı olduğu için imam hatip lisesi ve diğer meslek liselerinden bir tanesi alınmıştır. Belirlenen dört okulun on üç yöneticisiyle ve her okuldan onar öğretmen, öğrenci ve veli ile olmak üzere 133 kişiyle görüşülmüştür. Ayrıca öğretmenlerin seçiminde farklı branşlardan olmalarına özen gösterilmiş ancak görüşme, zaman alıcı olduğu için bu konuda gönüllü olanlarla görüşülmüştür. Öğrencilerin belirlenmesinde, cinsiyetin dikkate alınması yanında, ceza alan-almayan, ödül alan-almayan, okulda örnek olan ya da yönetimin ve öğretmenlerin “haylaz” olarak tanımladığı öğrencilerin örnekleme girmesi sağlanmıştır. Velilerle görüşmelerde de farklı eğitim düzeyi ve mesleği olan velilerle görüşülmeye çalışılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Yönetici, öğretmen, öğrenci ve velilerle görüşmelerde kullanılmak üzere, kişisel değişkenler bölümü her grup için farklı olan “Okul Disiplin Sorunları ve İlgili Grupların Yaklaşımları Görüşme Formu” geliştirilmiştir. Bu araştırmanın yapılandırılmasından önce Aydın il merkezindeki 8 resmi lisede 737 öğrenci ve 343 öğretmene anket uygulayarak yapılan araştırma sonuçlarından yararlanılmıştır (Sarpkaya, 2005). Sözü edilen araştırmayla, liselerde görülen öğrenci disiplin sorunlarının sıklığı belirlenmiş ve en sık görülen davranışlar, alanyazından yararlanılarak gruplandırılmıştır. Ortaya çıkan sekiz grup disiplin sorunu, görüşme formunda yer almış; diğerleri yer almamıştır. Araştırma nitel bir çalışma özelliği taşıdığı, toplanan verilerin ayrıntılı ve derinlemesine uzanan türde olması istendiği için, sınırlı sayıda öğretmen, öğrenci, yönetici ve veli ile ayrıntılı olarak görüşülmüştür (Kuş, 2003; Patton, 1987; Yıldırım ve Şimşek, 2000). Bu makalede nedenler üzerinde durulmuş; önlemler, baş etme yöntemleri ve grupların önerileri bir başka makale konusu olabilecek kadar geniş olduğundan buraya alınmamıştır.

Verilerin Toplanması

Görüşmeler, önceden bireylerden randevu alınarak, velilerle evlerinde ya da işyerlerinde; diğer katılımcılarla okullarında boş bir oda ya da sınıfta, yalnızca araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Konuşmalar görüşme sırasında elle yazılmış ve sonra düzeltilmiştir.

Verilerin Çözümlemesi

Miles ve Huberman (1994a) veri toplama, veri azaltma, veri sunma ve sonuç çıkarma aşamalarının, veriyi toplamadan önce başladığını, veri toplama süresince geçici ön analizlerin yapıldığını ve veri toplandıktan sonra tamamlandığını belirtir. Nitel verinin çözümlemesinde bu yöntem izlenmiştir. Veriler toplanırken bir yandan disiplin sorunlarıyla ilgili kategoriler oluşturulmaya; sözel verilerdeki, soruyla ilgili olmayan bölümler ayıklanmaya çalışılmıştır. Görüşmelerin tümü tamamlandıktan sonra, araştırmaya başlarken problemde ve alt problemlerde yer almış olan konulara ilişkin kodları açıkça ortaya koyabilmek için yüzlerce sayfalık görüşme verisinin tümü okunmuş, verilerin kıyasına notlar düşülmüştür (Miles ve Huberman, 1994b). Veriler ve kodlar defalarca gözden geçirilerek netleştirilmeye çalışılmış, daha sonra bunlar kendi içlerinde gruplandırılmıştır. Bu aşamada, veriyi kodlamada kullanılacak listeler, Dokuz Eylül ve Adnan Menderes Üniversitelerinden eğitimbilim alanındaki uzmanlarla incelenmiş, görüşler doğrultusunda yeniden ele alınmıştır.

Bütün veriler kodlara göre işlenmiş, frekans ve yüzde hesaplamaları yapılmıştır. Her soru için katılımcılar, genellikle birden fazla atıfta bulunduğundan kişi sayısından daha çok frekans ortaya çıkmıştır. Bulguları yorumlarken hem frekans ve yüzdelerden, hem de doğrudan alıntılar yapılarak katılımcıların kendi ifadelerinden yararlanılmıştır.

Bulgular

Yönetici, öğretmen, öğrenci ve veli olmak üzere dört gruba yapılan görüşmeler sırasında kişilere, disiplin sorunları gruplandırılarak sorular yöneltilmişti. Bu bölümde, dört katılımcı grubun yanıtlarından elde edilen bulgular verilmiştir.

Argo ve Kaba Konuşma, Birbirine Kabadayılık Yapma, Okul Eşyasına Zarar Verme Gibi Davranışların Nedenlerine İlişkin Bulgular

Bu disiplin sorunu için yönetici atıflarına bakıldığında ilk sırayı, “Medya, diziler”in (%19,5), ikinci sırayı “Okula, kurallara, yönetime tepki”nin (%9,8) aldığı görülmektedir. “Notu, başarısızlığı ödünleme” (%7,3), “öğrencinin kişiliğinin böyle olması” (%7,3) “Toplumun bu davranışı hoş görmesi” (%7,3), “Arkadaşlarından etkilenme” (%7,3), “Ailenin yetersiz eğitmesi” (%7,3), “Ailenin özelliği” (%7,3) de eşit yüzdelerle üçüncü sırada atıf yapılan nedenler olmuştur. Öğretmenlerin verdiği yanıtlara göre ilk üç neden “Ailenin eğitsel, kültürel özelliği” (%16,2), “Toplumun bu davranışı hoş görmesi” (%8,1), “Medya/diziler” (%7,2) biçiminde sıralanmaktadır. Yönetici ve öğretmenlerden farklı olarak öğrenciler, “Kendini

ifade etme/farklı olmayı isteme” (%12,3) nedenini daha fazla vurgulamaktadır. Yönetici yanıtlarındakine çok yakın bir yüzde ile “Okula, kurallara, yönetime tepki” (%9,9) öğrenci yanıtlarında da yer almıştır ve ikinci neden olarak belirtilmektedir. “Ailenin yetersiz eğitmesi” (%8,6) ise öğrenci yanıtları içinde üçüncü sırada görülmektedir.

Bu disiplin sorunu ile ilgili olarak veliler ilk üç neden olarak “ailenin yetersiz eğitmesi” (%19,7), “Arkadaşlarından etkilenme” (%18, 4) ve “Kişiliğinin böyle olması”nı (%9, 8) göstermişlerdir.

Derse Hazırlıksız Gelme, Ders Araç-Gerecini Getirmeme, Derste Arkadaşıyla Gevezelik Etme Gibi Davranışların Nedenlerine İlişkin Bulgular

Bu sorun için yönetici atıflarında ilk üç sırayı, “Öğretmeni ya da dersi sevmeme” (%13,8), “Kendine güvenmeme, hedefsizlik” (%10,3) ile “İlköğretimden eksik gelme” (%10,3) almıştır. Öğretmenlerin verdiği yanıtlara göre ilk neden “İlköğretimden eksik gelme” (%12,6), ikinci neden “Öğretmeni ya da dersi sevmeme”dir (%11,6), üçüncü sırada ise “Etkinliği önemsememe, davranışın zararını görememe” (%8,4) yer almaktadır.

Öğrenci atıflarının yüzde dağılımlarına göre “Öğretmeni ya da dersi sevmeme” (%28,9) birinci, “Etkinliği önemsememe, davranışın zararını görmeme” (%9,2) ve “Kendine güvenmeme, umutsuzluk, hedefsizlik”(%9,2) ikinci; “Ders işleme, sınav yapma yöntemindeki yetersizlik”(%6, 6) ile “Öğretmenin aşırı hoşgörülü olması, tutarsızlığı”üçüncü sırada yer almaktadır. Velilerin atıflarına bakıldığında daha farklı bir dağılım görülmektedir. “Kişiliğinin böyle olması”(%14), “Ailenin duyarsızlığı, ilgisizliği”(%14), birinci; “Çalışmayı sevmeme, çalışmama”(%10,5), “Ailenin yetersiz eğitmesi”(%10,5), ikinci; “Öğretmeni ya da dersi sevmeme”(%8,8) ise ancak üçüncü sırada yer almaktadır.

Tüm katılımcılar tarafından yapılan atıflar genel olarak değerlendirildiğinde, “Öğretmeni ya da dersi sevmeme”(%16,3), “Kendine güvenmeme, umutsuzluk, hedefsizlik”(%7), “İlköğretimden eksik gelme”(%6,6), “Etkinliği önemsememe, davranışın zararını görememe”(%6,2), “Kişiliğinin böyle olması”(%5,8), öne çıkan nedenler olarak görülmektedir.

Koridorda ve Okul Bahçesinde Gürültü Yapma, Törenlerde Konuşma Gibi Davranışların Nedenlerine İlişkin Bulgular

Bu davranışlar için yönetici atıflarında ilk sırayı, “Dersten çıkmanın rahatlığı, sıkılma” (%13,9); ikinci sırayı “Ders işleme, sınav yapma vb.. yönetimindeki yetersizlik”(%11,1) ve “Fiziksel koşullar/havanın sıcak, soğuk olması/ayakta durma” (%11,1); üçüncü sırayı da, “Etkisiz, sık, uzun tören yapılması”(%8,3) almıştır. Öğretmen atıflarının yüzde dağılımlarına göre “Etkisiz, sık, uzun tören yapılması”(%14,3) birinci, “Dersten çıkmanın rahatlığı, sıkılma”(%13,1) ikinci, “Uygar yaşam tarzını bilmeme, alışkanlık”(%13,1) yine ikinci ve “Ders aralarının kısalığı”(%6) ile “Fiziksel koşullar: havanın sıcak, soğuk olması; ayakta durma”(%6) üçüncü önemli nedendir.

Bu disiplin sorunu için öğrenciler “Etkisiz, sık, uzun tören yapılması”nı (%20,9) öğretmenler gibi birinci neden olarak belirtmişlerdir. İkinci olarak “Dersten çıkmanın rahatlığı, sıkılma”yı (%14,9), üçüncü olarak da “Fiziksel koşullar; havanın sıcak, soğuk olması, ayakta durma”yı (%9) göstermişlerdir. Velilerin, bu disiplin sorunu için gösterdikleri birinci neden, diğer gruplardan farklı olarak “Kişiliği böyle”dir (%20,7). Veliler ikinci neden olarak “Dersten çıkmanın rahatlığı, sıkılma”yı (%15,5), üçüncü neden olarak da “Etkisiz, sık, uzun tören yapılması”nı (%8,6) göstermişlerdir.

Bir velinin çözümü de içeren çarpıcı yanıtı şöyle olmuştur:

“...Oysa önemi tam açıklanmıyor. Öğrenciler muhakkak bu toplantılarda söz sahibi olmalı...Uzun tutulduğu için ‘Hocalar hep böyle anlatır, hep böyle konuşurlar, aman..!’ psikolojisi”(Meslek lisesi, Erkek veli, İşçi, Yaş:40).

Bu disiplin sorununun nedenleri için tüm atıfların genel dağılımına baktığımızda “Dersten çıkmanın rahatlığı, sıkılma”(%14.3), “Etkisiz, sık, uzun tören yapılması”(%13. 9), “Kişiliğinin böyle olması”(%7.3), “Uygur yaşam tarzını bilmeme, alışkanlık”(%6.1), “Fiziksel koşullar, havanın sıcak soğuk olması, ayakta durma “(%6.1) şeklinde bir sıralama olduğu görülmektedir. “Bu konuda fazla sorun yok” diyenlerin oranı da %7.8’ dir. Dört grubun birlikte vurguladığı nedenler, “Törenlerin etkisizliği ve sıklığı”ile “Öğrencinin dersten sıkılarak çıkması ya da törende sıkılması” olmuştur.

Öğrencilerin Okula ya da Sınıfa Geç Gelmelerinin Nedenlerine İlişkin Bulgular

Bu davranışlar konusunda, yöneticiler, “Ulaşım sorunları, uzaktan gelme”yi (%16,1) birinci, “Öğretmenlerin arasındaki tutum farkı”nı (%12,9) ikinci, “Uygur yaşam tarzını bilmeme, alışkanlık”(%9,7), “Ciddi bir yaptırım olmaması, yönetmeliklerdeki boşluk”(%9,7), “Ailenin duyarsızlığı, ilgisizliği”ni de(%9,7) üçüncü sırada neden olarak görmekteyler. Öğretmenler de yöneticiler gibi, öğrencilerin okula ve derse geç kalmasının nedenleri arasında “Ulaşım sorunları, uzaktan gelme”yi (%15,4) birinci sırada göstermiştir. “Kişiliğinin böyle olması”(%9) ve “Öğretmenler arasındaki tutum farkı”nı (%9) ikinci; “İdarenin tutumu ve gevşekliği”ni (%7,7), üçüncü neden olarak belirtmişlerdir.

Öğrenci atıflarına göre, “Kişiliğinin böyle olması”(%18,9), “Ulaşım sorunları, uzaktan gelme”(%15,4) ve öğretmenlerle yöneticilerden farklı olarak da “Öğretmeni ya da dersi sevmeme” (%8,4) ilk üç neden olarak sıralanmaktadır. Veliler, “Ailenin duyarsızlığı, ilgisizliği”ni (%28), “Kişiliğinin böyle olması”nı (%24), “Öğretmeni ya da dersi sevmeme”yi (%8) göstermişlerdir.

Bu konuda diğer gruplar ulaşım sorunlarını önemserken, veliler ailenin ilgisizliğini vurgulamaktadır. Burada, öğrencilerin geç kalışlarını okulda, ulaşım sorunlarıyla açıklarken; velilerin belki de kendi ailelerinden ve çevredeki gözlemlerinden hareketle sorunu aileye bağladıkları görülmektedir. Bu noktada dört grup arasında ciddi bir yaklaşım farkı görülmektedir.

Kopya Çekme ve Yalan Söyleme Gibi Davranışların Nedenlerine İlişkin Bulgular

Yöneticilere göre, kopya çekme ve yalan söyleme gibi davranışların birinci nedeni “Sınav, not kaygısı, stres, korku”dur (%20). İkinci sırada ise “Çalışmayı sevmeme ve çalışmama”(%10), “Kişiliğinin böyle olması”(%10), “Öğretmenin aşırı hoşgörülü olması, tutarsızlığı”(%10), “Toplumun davranışı hoş görmesi, toplumda da bunun görülmesi”(%10) yer almaktadır. “Kendine güvenmeme, umutsuzluk, hedefsizlik”(%6,7) de üçüncü sıradaki neden durumundadır. Öğretmenler de birinci sırada “Sınav not kaygısı, stres, korku”yu (%18,8); ikinci sırada “Çalışmayı sevmeme, çalışmama”yı (%14,5) göstermişlerdir. Üçüncü olarak, “ÖSS/müfredatın çarpıklığı, eğitim yerine öğretim yapılması”(%8,7), “Toplumun davranışı hoş görmesi, toplumda da bunun görülmesi”(%8.7) yer almaktadır.

Öğrenciler de, yöneticiler ve öğretmenler gibi “Sınav, not kaygısı”nı (%25,7) birinci; “Çalışmayı sevmeme, çalışmama”yı (%24,3) ikinci neden olarak göstermişlerdir. Üçüncü neden ise “Ders işleme, sınav yapma yöntemindeki yetersizlik”tir (%9,5). Veliler ağırlıklı olarak çalışmayı sevmemeyi (%36,4) neden göstermişlerdir. Genel olarak tüm grupların kopya ve yalanın nedeni konusundaki vurguları benzerlik taşımaktadır.

Okul Kurallarına Uygun Olmayan Biçimde Giyinmenin Nedenlerine İlişkin Bulgular

Yöneticilere göre okul kurallarına uygun olmayan biçimde giyinmenin temel nedenleri “Modaya uyma, marka düşkünlüğü, özentisi”(%12), “Kendini ifade etme, farklı olmayı isteme”(%12), “Medya, diziler”(%12), “Arkadaşlarından etkilenme”dir. (%12). İkinci sırada ise “İdarenin tutumu, gevşekliliği”(%8), “Toplumun davranışı hoş görmesi, toplumda da bunun görülmesi”(%8) nedenleri yer almaktadır. Bu disiplin sorunu için öğretmen atıflarının dörtte biri (%25,8) “Kendini ifade etme, farklı olmayı isteme” üzerindedir. “Gençlik psikolojisi; yaşına, kendine uygun bulmama”(%12,1), yöneticilerden farklı olarak, öğretmenlerin üzerinde durduğu bir nedendir. “Medya, diziler”(%12,1), “Okula, kurallara, yönetime tepki”(%9,1) diğer önemli nedenler arasında yer almaktadır.

Kıyafet konusunda öğrenci atıflarının önemli bir bölümü(%42,2) “Kendini ifade etme, farklı olmayı isteme”nedeninde toplanmaktadır. “Gençlik psikolojisi, yaşına, kendine uygun bulmama (%10, 9) ve “Toplumun okula bakışı, okulun konumu”(%7,8) diğer önemli nedenler durumundadır. Veliler “Medya, diziler”i (%14), “Arkadaşlarından etkilenme”yi (%12,3), “Kendini ifade etme, farklı olmayı isteme”yi (%10,5) önemli nedenler olarak belirlemiştir.

Grupların atıfları birlikte değerlendirildiğinde dört grubun da ön plana çıkardığı “Kendini ifade etme farklı olmayı isteme”atıfların dörtte birinin yoğunlaştığı önemli bir neden durumundadır. “Medya, diziler”(%9,4), “Gençlik psikolojisi”(%9) diğer önemli nedenlerdir. Burada ilginç bir bulgu, Endüstri Meslek Lisesi öğrencilerinin dile getirdiği “Toplumun okula bakışı, okulun konumu”olarak

kodlanan nedendir. Bunu bir öğrencinin çok açık olarak dile getirişi aşağıdaki alıntıda görülmektedir:

“Okulumuza amele öğrencisi diyorlar, kravatımızda arma (okulun arması) var, takmak istemiyoruz.” (Meslek lisesi, Erkek öğrenci, 2. sınıf, cezası yok, ödül almamış)

Sigara İçme Davranışının Nedenlerine İlişkin Bulgular

Yöneticiler öğrencilerin sigara içmelerine, ağırlıklı olarak “Uygun olmayan anne-baba modeli”ni (%17,1), “Kendini ifade etme, farklı olmayı isteme”yi (%14,3), “Arkadaşlarından etkilenme”yi (%14,3) ve “Medya, diziler”i (%11,4) neden olarak göstermektedir. Öğretmenlere göre ilk üç neden “Kendini ifade etme, farklı olmayı isteme”(%16.5), “Arkadaşlarından etkilenme”(%13,2) ve “Özenti”dir (%9).

“Baskı olan ailede sigara alışkanlığı daha fazla... Esnaf bilinçsiz. Tek tek sigara satan bakkallar var.” (Erkek öğretmen, Genel lise, Fels. grubu, Kıdem:22 yıl).

Bu alıntıda olduğu gibi, üç öğretmen tarafından dile getirilen ve engellenmediği için yakınılan çarpıcı bir neden, okulların çevresindeki bakkallarda, öğrencilere yönelik olmak üzere paketle satmanın dışında, paketi açarak tane hesabıyla sigara satılmasıdır. Bu durum okul çevresinin, okulun işini zorlaştırabildiğini de göstermesi açısından önemlidir.

Öğrenciler sigara içmenin nedenlerini dile getirirken “Arkadaşlarından etkilenme”nin (%25,7) yanında, yönetici ve öğretmenlerden farklı olarak, “Kötü yetişkin örneklerini” de(%10) vurgulamışlardır. “Kendini ifade etme, farklı olmayı isteme” de (%8,6) önemli nedenler arasında yer almaktadır. Sigara içmenin nedenleri konusunda velilerin yaklaşımı, öğrencilere oldukça benzemektedir. Veliler de, sıralama farkıyla ilk üç neden olarak “Arkadaşlarından etkilenme”yi (%25,8), “Kendini ifade etme, farklı olmayı isteme”yi (%17,7) ve “Kötü yetişkin örnekleri”ni (%12,9) göstermişlerdir.

Uygun olmayan anne baba modeli, kötü yetişkin örnekleri, medya/diziler, toplumda da bunun görülmesi, yanlış model olma, bir araya getirildiğinde %31’lik bir oran olmaktadır. Bir başka deyişle, katılımcı atıflarının dörtte birinden fazlası, sigara konusunda öğrencilere, evde, okulda, sokakta, büyüklerin kötü örnek olması üzerinde yoğunlaşmaktadır.

“Bizim okulda içen bir tane vardı. Baskıcı bir aileden gelmişti. Çoğu çocuğumuz da ciddi anlamda sigaradan nefret ediyor.” (Bayan öğretmen, Fen lisesi, Sosyal grubu, Kıdem:16 yıl).

“Bunlarla ilgili yorum yapabileceğimi sanmıyorum. Bizde yok; filmlerde tuvalette öğrenciler sigara içer, hoca tuvaleti basar vs. Ben bunu sadece filmlerde gördüm. Aile, okul, arkadaş tarafından ilgisizlik varsa ilgi toplamak içindir.” (Kız öğrenci, Fen lisesi, 1. sınıf, ceza almamış, ödül almamış).

Yukarıdaki alıntılarda dikkati çeken, küçük ve başarılı bir okul olan Fen Lisesi’nde sigara sorununun çok az olmasıdır. Öğrencinin kendini çevresine kabul ettirebildiğini gördüğü zaman, sigarayla kendini ifade etme, kabul ettirme gereksinimi duymadığı düşünülebilir. Tüm öğrencilere aynı şans verilirse, akran

etkisi de bu anlamda azalabilir. Ayrıca sosyal ve akademik becerileri artırıcı programlar, (rol oynama, küçük grup etkinlikleri gibi) yapılmalıdır (Korkut, 2004).

Söz Almadan Konuşma Davranışının Nedenlerine İlişkin Bulgular

Öğrencilerin derste söz almadan konuşmalarının nedenleri ile ilgili atıfların yüzde dağılımları incelendiğinde, yönetici ve öğrencilerde, “Kendini ifade etme” ve “Öğretmenin ders işleme tarzı” ön plana çıkarken; öğretmenlerde, “Öğrencilerin uygar yaşam tarzını bilmemeleri”; velilerde ise, “Aile eğitiminin yetersizliği” üzerinde durulduğu görülmektedir. Genel olarak bakıldığında ise, “Kendini ifade etme”(%13,6), “İlköğretimden eksik gelme”(%9,3), “Uygar yaşam tarzını bilmeme, alışkanlık”(%8,6) nedenlerinin, diğerlerine göre ayrıldığı görülmektedir.

Tartışma

Belirtilen nedenler genel olarak, öğrenciyle, okul ve öğretmenle, eğitim sistemiyle, toplum ve çevreyle, aileyle ilgili nedenler olarak gruplandırılabilir.

Öğrencinin tepki, alışkanlık, istek ve durumunu belirten maddeler, öğrenciyle ilgili; dersin işlenişi, okulun uygulamaları, düzenlemeler, öğretmen ve yönetici tavırlarını gösteren maddeler, okul ve öğretmenle ilgili; okulun bir üst sistemi olan eğitim sisteminin genel durumunu yansıtan maddeler, sistemle ilgili; eğitim sistemi, öğrenci ve ailenin dışındaki çevresel etmenler, toplumla ilgili; ailenin olanakları ve özellikleriyle ilgili olanlar da aileyle ilgili nedenler olarak ayrılabilir. Hiçbir nedenin diğerlerinden yalıtılması olanaklı olmamakla birlikte, genel bir değerlendirme yapabilmek açısından görece birleştirmeler yapılabilir.

Eğitim sistemiyle ilgili nedenler, öğretmen ve yönetici yanıtlarında, diğer grupların yanıtlarındakinden daha yüksek oranda yer almıştır. En düşük oran velilerdedir. Toplumla ilgili nedenleri en çok vurgulayanlar, sırayla, yöneticiler, veliler, öğretmenler ve öğrencilerdir. Aileyle ilgili nedenler ise veli yanıtlarında, diğer gruplardakinden daha yükündür.

Yönetici, öğretmen ve öğrenciler, sırasıyla, öğrenci, okul ve öğretmen, toplum, aile, sistem nedenlerini ileri sürerken; veliler, sırasıyla, toplum, okul, öğretmen ve sistem nedenlerini sıralamıştır. Velilerin okula, öğretmene ve eğitim sistemine ilişkin daha olumlu bakış açıları olduğu söylenebilir.

Öğretmene, okula, yönetime, nota tepkiyi belirten yanıtlara öğrencilerin daha fazla ağırlık verdiği; bu konuda öğrencileri, sırayla, yönetici, öğretmen ve velilerin izlediği görülmüştür. Önemli bir bulgu şudur: Yönetici, öğretmen ve öğrencilerin en fazla, “Kendini ifade etme, farklı olmayı isteme” nedeni üzerinde durmalarına karşın, veliler, “Kişiliğinin böyle olması” nedeni üzerinde durmaktadırlar.

Bulgulardan hareketle, kısaca, tarafların, istenmeyen öğrenci davranışlarının nedenleri konusunda, genel olarak, farklı bakış açılarına sahip oldukları söylenebilir. Bu noktada, başta okul aile işbirliğinin güçlendirilmesi olmak üzere, tarafların birbirlerinin bakış açısını görmelerine ve ortak noktalarını artırmalarına olanak sağlayacak toplantılar, etkinlikler programlama ve yürütme konusunda yöneticilere sorumluluklar düşmektedir.

Öğrencilerin kendilerini ifade etme sorunu olduğu ya da başka bir deyişle, kendilerini başka türlü anlatmalarına fırsat yaratılmadığı düşünülebilir. Öğrencilerin uygun davranışlar kazanmalarında, okullardaki eğitsel kol etkinliklerinin önemli olduğu bilinmektedir. Ancak Kiraz ve Kiraz'ın (2002) araştırmalarına göre, kol etkinliklerinin planlanıp yürütülmesinde öğrencilerin düşüncelerinin alınmadığını düşünen öğrencilerin oranı, %64.4'tür. Kendini, gönüllü katıldığı kol etkinliğinde bile gösteremeyen, ifade edemeyen öğrencilerin, bu fırsatı başka bir şekilde elde etmek isteyeceği, bunun da bazen istenmeyen davranışlar biçiminde yansıyabileceği düşünülebilir.

Üstün ve Demirbağ'ın (2003) araştırmasında öğretmenlerin, disiplinindeki uygulama sorunlarını, okul yönetimi ile ilişkilendirdikleri görülmüştür. Bu çalışmadan farklı bir sonuç olarak, yukarıda, daha geniş bir nedenler listesi ortaya çıkmıştır. Hyman'a (1997) göre bireyin yanlış davranışı, sistem etmenlerinin bir işlevidir. Aile, politika, uyarıcılar, pekiştiriciler, cezalar, toplumsal kurallar, aşırılıklar, tabular, kültürel örüntüler, toplumsal koşullar gibi dışsal güçler; gereksinim, doğal örüntüler, biyolojik dürtüler ve psikolojik koşullar gibi içsel güçler göz önüne alınmalıdır. Sınıftaki ve okuldaki istenmeyen davranış, sözü edilen bu konuların içinde değerlendirilmelidir.

Sayın'ın (2001), Aydın'ın (2001), Şenses'in (1990), Gioncele ve Banicky'in (1998), Türnüklü ve Şahin'in (2002) araştırmalarında da istenmeyen öğrenci davranışlarının çok çeşitli nedenleri olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışmanın bulgularının alanyazındaki görüşlerle ve yukarıdaki araştırmalarla desteklendiği söylenebilir.

“Kendini ifade etme” nedeni, öğrenci yanıtlarında, diğer grupların yanıtlarıyla karşılaştırıldığında çok belirgin bir yoğunlukta yer almaktadır. Öğrencilerin kendini ifade edebilmeleri, farklılıklarını gösterebilmeleri için okullarımızda yeterli olanakların sunulmadığını da düşündüren bu yanıtlardan hareketle, büyüklerin - öncelikle televizyon aracılığıyla- uygun olmayan modeller sundukları ve öğrencilerin kendilerini ifade etmenin farklı yollarını öğrenmelerini zorlaştırdığını düşünmek çok yanlış olmayacaktır.

Okullarımızda geleneksel yöntemler yaygın olarak kullanılmaktadır ve akademik başarıya odaklanılmıştır. Genellikle öğretmen, anlatım yöntemini kullanmakta, dinleme hızı ve konuşma hızı arasındaki fark, öğrencinin anlatılanların çok azını anlamasına neden olmaktadır (Açıkgöz, 2003). Yıllarca saatler boyu, yalnız sınavlar için ders dinleyen-üstelik anlatılanların bir kısmını dinlemeyen- öğrencilerin o dersi, öğretmeni, hatta okulu sevmesi ve anlamlı bulması iyimsellik olarak düşünülebilir.

Öğretmenler, özellikle, geç kalmalar karşısında aynı kararı, tutumu göstermedikleri için öğrenciler de kuralları esnetme eğilimindedirler, diye yaklaşılmaktadır. Zounhia ve Hatziharistos (2003), öğrencilerin, disiplini sürdürmek için öğretmenlerinin kullandığı stratejileri algılamalarıyla, öğrenci davranışları arasında güçlü bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. Bu nedenle, öğretmenlerin sorunlar karşısındaki tutumları, öğrencileri etkiliyor olabilir. Sayın'ın

(2001), Aydın'ın (2001), Ağır'ın (1993), Uysal'ın (1991), Şimşek'in (2000) araştırmaları da bu düşüncüyü destekler niteliktedir.

Eğitimin önemli bir ayağı ailedir. Ailenin pek çok özelliği, ergeni etkilemektedir. Ailenin eğitim durumu, hem öğretme, hem de örnek olma yoluyla öğrenci davranışlarında etkisini göstermektedir (Başar, 1997). Ayrıca ailenin öğrenim düzeyi arttıkça, demokratik tutumu artmaktadır (Mangır, Haktanır, Baran, 1996; Şenses, 1990). Bu durumun da öğrenci davranışlarını etkilemesi beklenir. Bunu öğretmenler de dile getirmiştir.

Temel'in (1999) araştırmasında öğrencilerin önemli bir bölümünün, içeriğin ilgi ve gereksinimlerine yanıt vermemesi, geleneksel yöntemlerin uygulanması gibi nedenlerle masa ve sıraları yazıp çizdikleri belirtilmiştir. Çınkır ve Kepenekçi'nin (2003) araştırmalarıyla, zorbalığın nedenleri olarak, öğrencilerin sorunlarını nasıl çözeceklerini bilmemeleri ve kişisel sorunlarının olması bulunmuştur. Çalışmamızda, bunlarla dolaylı ilişkisi olduğu düşünülebilecek öğretmeni, dersi sevmeme; okula, kurallara, yönetime tepki; notu, başarısızlığı ödünleme, dersten sıkılma gibi nedenler yoğun olarak vurgulanmıştır. Kendini ifade etmek için kabalağa, eşyaya zarar vermeye başvuran öğrencinin, sorunlarını çözmede bunları bir yöntem olarak kullandığı düşünülebilir.

Yanıtlarda ısrarla, öğrencilerin kendilerine hedef koyamamış olmaları ve umutsuzlukları vurgulanmıştır. Kennedy'nin (1985) araştırması da bu bulguyu destekler niteliktedir. Öğrencinin çalışma nedeni, öğrenci ve ailesinin okulla ilgili düşünceleri, not düzeyi; onun davranış örüntüsünü belirleyen etmenler arasında bulunmuştur. Fen lisesindeki öğrenciler seçilerek gelmiş ve yüksek başarı hedefi olan öğrencilerdir ve bu okulda genel olarak çok fazla sorun olmadığından söz edilmiştir. Giancola ve Banicky'nin (1998) araştırmasında da, akademik benlik kavramı zayıf olan öğrencilerin daha sık davranış sorunu gösterdiği ortaya çıkmıştır. Eğitimle çalışma arasındaki makasın açılması, yılların verdiği eğitimin onu hedefine ulaştıramayacağını bilmesi, öğrenciyi düş kırıklığına itmektedir (Atabek, 2003). Bu durum aynı zamanda, öğretmen davranışlarını, yönetimi, veli tutumlarını da etkileyerek öğretmenlerin mesleklerinin gereklerini yerine getirişlerinde rol oynuyor olabilir.

Veli ve öğrenci yanıtlarında dikkat çeken "Kişiliğinin böyle olması" nedeni, sorunun temel nedenini anlatmaktan uzaktır. Sorunun nedenini öğrencinin kişiliği olarak göstermek, bir bakıma, sorunun altındaki asıl nedeni gözardı etmektir, denebilir. Bilinir ki kişilik pek çok etmenle şekillenmektedir. Yaptığı hatalar doğumsal nitelik taşıyorsa, çocukları asla eğitemez ya da onlara daha iyi davranmanın yollarını hiçbir zaman öğretemezdik (Adler, 2000). Gençleri disipline etmenin birincil eğitsel amacı, onların kendilerini düzenlemelerini öğretmek (Porter, 2000) olduğuna göre bunun öğretilmemiş olması üzerinde durulması beklenirdi.

Kaynakça

- Açıkgöz, K. Ü. (2003). Aktif öğrenme. İzmir: Eğitim Dünyası Yayınları.
Ağır, İ. (1993). Orta dereceli okullarda öğrencilerin işledikleri disiplin suçları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

- Alkan, C. (1997). Eğitim teknolojisi. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Atabek, E. (2003, 25 Haziran). Ruh sağlığımız ne durumda I. Cumhuriyet Gazetesi.
- Aydın, B. (2001). İlköğretim okullarında sınıf disiplininin sağlanması. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu
- Başar, H. (1997). Sınıf yönetimi. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Blandford, S. (1998). Managing discipline in schools. Newyork: Routledge.
- Charlton T. ; Kenneth D. (1997). Managing misbehavior in schools. Routledge New York.
- Çınkır, Ş. ; Kepenekçi, Y. K. (2003). Öğrenciler arası zorbalık. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi. 34, 236-253.
- Erdoğan, İ. (1998). Araştırma dizaynı ve istatistik yöntemleri. Ankara: Emel Matbaası.
- Giancola, S. P. ; Banicky, L. (1998). Discipline. <http://www.udel.edu/chep/edbrie3.html>, 4/28/2004.
- Hyman, A. I. (1997). School discipline and school violence. Boston : Allyn and Bacon A Viacom Company.
- Kennedy, J. D. JR. (1985). Students perceptions about school discipline codes and their relationship to school behavior patterns. Columbia University Teachers College, 1985, 207 pages; AAT 8525481. <http://proquest.umi.com/10/04/2005>.
- Kiraz. Y. B. ; Kiraz. M. (2002). Ortaöğretim kurumlarındaki eğitsel kol etkinliklerinin değerlendirilmesi. Eğitim ve Bilim. 126, 22-30.
- Köknel, Ö. (1997). Kaygıdan mutluluğa kişilik. İstanbul:Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kuş, E. (2003). Nicel-nitel araştırma teknikleri. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Mangır, M. ; Haktanır, G. ; Baran, G. (1996). Gençlerin benlik saygı düzeyleri ile anne-baba tutumlarını algılamalarının incelenmesi. II. Ulusal Eğitim Sempozyumu Bildirileri (s. 110-117). İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- Miles, B. M; Huberman, A. M. (1994a). Data management and analysis methots. Norman K. Denzin, Yvonna S. Lincoln(Ed.) Handbook of qualitative research (pp.428-443). Londra: Sage Pub.
- Miles, B. M; Huberman, A. M. (1994b). Qualitative data analysis. Londra: Sage Pub.
- Morgan, T. Glifford. (1984). Psikolojiye giriş ders kitabı. (Çev. Hüsnü Arıcı vd.). Ankara: Meteksan Yayınları
- Öztürk. B. (2000). Sınıf içi etkileşim. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi. 24, 624- 640.
- Patton, Q. , M. (1987). How to use qualitative methods in evaluation. London: Sage Publications.
- Sarpkaya,P.(2005). Resmi liselerde öğrenci disiplin sorunları ve ilgili grupların(yönetici, öğretmen, öğrenci,veli) yaklaşımları (Aydın ili örneği), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Sayın, N. (2001). Sınıf öğretmenlerinin karşılaştıkları istenmeyen öğrenci davranışları ve bu davranışların nedenlerine ilişkin görüşleriyle istenmeyen davranışları önleme yöntemleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Şenses, V. (1990). Tokat ili merkez ve ilçe orta dereceli okul öğrencilerinin disipline aykırı davranışlarda bulunma nedenlerinin araştırılması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, G.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şimşek, F. (2000). Bir grup rehberliği programının öğretmenlerin disiplin anlayışına etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Temel, A. (1999). Lise ve üniversite öğrencilerinin sıra ve masaları yazıp çizmelerinin nedenleri. 4. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Bildirileri 1 (ss. 207-215). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayın No:1076
- Türnüklü, A. ; Şahin, İ. (2002). İlköğretim okullarında öğrenci çatışmaları ve öğretmenlerin bu çatışmalarla başa çıkma stratejileri. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi. 30. 283-302.
- Uysal, G. (1991). Orta öğretim kurumlarında disiplin yönetmeliği hükümlerine göre disiplin uygulamalarının değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Üstün, A. ve Demirbağ, H. (2003). Sınıfta demokratik disiplin anlayışı. Eğitim Araştırmaları. 3 (11), 87-95.
- Watkins, Chris ; Wagner, Patsy (2000). Improving school behavior. London : Paul Chapman Publishing Ltd.
- Yavuzer, H. (1982). Çocuk ve suç. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Yıldırım, A. ; Şimşek, H. (2000). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.